

Skovdyrkeren

Nr. 34

Juni-Juli 2015

Grise og popler

Vinproduktion

Skovhaver

SKOV DYR KERNE

Varnæs Fællesskov ligger helt ned til Åbenrå Fjord.

Kontinuitet!

En fast linje i skovdriften gennem mange år giver de bedste resultater. Vi har besøgt Varnæs Fællesskov på sydsiden af Åbenrå Fjord, som har været medlem af Skovdyrkerne så langt tilbage, nogen kan huske. Den gamle naturskov af fortrinsvis bøg drives intensivt, men udelukkende baseret på selvforyngelse. Her kombineres en naturnær tilgang, nogle utroligt smukke skovbilleder og en sund økonomi, der hvert år giver et overskud, som kan udbetales til ejerne – lokale landmænd.

I Danmark har vi ikke så mange skove, hvor vi med sikkerhed ved, at her har været skov uafbrudt, siden skovene indvandrede efter istiden. Varnæs skov er en af dem. Det har været landsbyens skov i århundreder – formodentlig udnyttet til brændehugst, til bygnings-tømmer og til redskaber, samt til græsning af kreaturer og svin. Ved udskiftningen i slutningen af 1700-tallet, hvor meget fællesjord blev fordelt til de enkelte gårde, forblev Varnæs skov i fælleseje.

I forbindelse med tabet af Sønderjylland i 1864 blev skoven beslaglagt af den tyske stat, men det lykkedes Varnæs' bønder at købe den tilbage i 1890. Her stiftede man

så Varnæs Skovinteressentskab, der havde til formål at drive de på Varnæsmark beliggende fire skove, som tilsammen kaldes Varnæs Fællesskov, og hvoraf den største er Tykskov. Selskabet havde 125 års jubilæum i år.

Ejerkredsen bestod ved oprettelsen af 'samtlige Boelmænd og boelsparcellister' i Varnæs. Og sådan er det også i dag. Ifølge de seneste vedlægter fra 1996 kan anparterne kun tilhøre ejendomme, der har et landbrugspligtigt jordareal i Varnæs ejerlav. Det giver en stabilitet omkring ejerskabet – som blandt andet giver sig udslag i, at den første formands oldebarn sidder i bestyrelsen i dag (kontinuitet – også i ejerkredsen!).

Skovfoged Jakob Engsig-Karup i yppig opvækst af selvsået bøg.

Boel og halvboel

I det øvrige land er et boelssted en ejendom, som er større end et husmandssted, men regnes for mindre end en gård. I Sønderjylland, hvor dele af Jyske Lov gjaldt til år 1900, var et boel en almindelig bondegård.

Ejendommene i Varnæs er efter gammel skik benævnt henholdsvis halvboels-ejendomme (ca. 40 tdr.l.) og større ejendomme på over 60 tdr. land (2 halvboels ejendomme). En liste over interessenterne angiver, hvor mange halvboel, hver især råder over. Det er som nævnt nøglen til fordeling af årets skovpenge.

De ialt ca. 40 interessenter råder over 60 halvboel.

Tv: Der er god naturlig vandtilførsel til bevoksningerne. Men det overskydende vand skal væk igen, hvis de gamle bøgebevoksninger skal holdes sunde og stabile. Derfor blev grøftesystemet reableret i 1990 (med tilskud!).

En af landets fineste langdysser ligger i Varnæs Fællesskov. 48 meter lang øst-vest vendt, omgivet af 93 randsten. Placeret på stedet i tidlig bondestenalder for mellem 5.200 og 5.600 år siden.

Bestyrelsesmedlem i Varnæs Fællesskov gennem 25 år, heraf de fleste som formand, landmand Chresten Jørgensen, i en forårsgrøn bøgebevoksning.

Skovdriften

Driften ligner Naturstyrelsens drøm om "naturnær skovdrift". Det kan lade sig gøre her, fordi man har en fortrinlig jordbund – næringsrig og dybgrundet – fordi den er bevokset med fornuftige træarter i god proveniens, og vel fordi man har en ejerform, hvor bestyrelsen er aktivt med i skovdriften.

På Naturstyrelsens hjemmeside er skoven omtalt som et eksempel på vellykket naturnær skovdrift. Og det kan man ikke være uenig i. Selvforyngelsen vælter op overalt, og skovfogedens opgave er så ved hjælp af utallige valg i form af tyndingsindgreb at styre bevoksningernes langsigtede udvikling. Eneste nødvendige værktøj er faktisk udvisningskniven (nu erstattet af bøtten med spraymaling). Også her er kontinuitet afgørende for resultatet.

Den gamle bestands afvikling bestemmes delvist af hensynet til foryngelsens lysbehov. For lidt lys hæmmer væksten, for meget lys betyder, at man får indvækst af græs eller brombær. Man forsøger at fastholde en mellemetage, som dels kan beskygge skovbunden, dels kan bidrage til et godt skovklima.

Bøgen er helt dominerende. Indblandet har dog været omkring 15% ask, især på de lavere partier, men mange store aske er fjernet siden askens toptørre gjorde sit indtog. Der er dog stadig en yppig opvækst også af ask. I skoven ses også ahorn, rødæl, eg og fuglekirsebær. Men

mærkeligt nok ikke avnbøg. Træerne udvikler sig smukt, og afviklingen af de gamle bevoksninger foregår langsomt og gradvist og med blik for, hvilke effekter der på et givet tidspunkt er bedst betalt.

Det sidste løvtræ blev plantet for 50 år siden (ahorn). Og så må vi for sandhedens skyld nævne, at der faktisk er sat et lille stykke med nordmannsgran. Det er dog for lille til en rationel drift og vil blive afviklet.

Det lykkedes at finde en lille smule dødt ved, men der er ikke meget af det. Chresten Jørgensen mener, at det snarere må være en opgave for statsskoven at lade dødt ved ligge i skovbunden.

De lokale sankere er dygtige til at få meget træ med i rummetrene (der betales efter antal rummeter).

Produkter: kævler og brænde

Målet er kævler på over 50 cm, hvilket opnås på omkring 100 år. Man holder altid en god vedmassereserve i skoven, hvilket er muligt med det specielle ejerskab med mange små interessenter med små økonomiske interesser, og en siddende bestyrelse, som sikrer en langsigtet strategi.

Bestyrelsen deltager, når skovfoged Jakob Engsig-Karup viser ud til skovning. Det sikrer en god dialog og giver en god styring af økonomien. Efter udvisningen skover foreningens skovarbejder træerne og lægger kævlerne af. Toppene sælges til 10-12 personer fra Varnæs by. Den enkelte sanker stiller sit brænde op i skoven inden hjemkørsel. Bestyrelsen opmåler og fakturerer brændet.

Også udrensning i unge og mellemaldrende bevoksninger kan sælges til brændesankere. Efterspørgslen på sanketræ har dog været svagt faldende, og i de seneste år har flisning været anvendt. Dog ikke i bevoksningerne, men ved bilfast vej.

Det økonomiske resultat har i en lang årrække været positivt. Der kan således fra de 34 ha hvert år udbetales i størrelsesordenen 100.000 kr. i `skovpenge` til interessenterne. Og man har penge på bogen. Skovpengene udbetales i forhold til ejerandel, mens stemmeretten på generalforsamlingen er `én mand – én stemme`.

Jagten

Der er en pæn bestand af råvildt i skoven. Men heldigvis endnu intet då- eller kronvildt. Råvildtet har det godt med den yppige opvækst af især ask og urter. Og opvæksten er så talrig, at råvildtets furagering intet betyder for skovdriften. Hegning er helt unødvendig.

Der holdes en årlig jagt for interessenterne, der hver kan tage en ledsager med. Bukkejagten udnyttes ikke.

(phi@skovdyrkerne.dk, inkl. fotos)

Medlem af Skovdyrkerne

Varnæs Fællesskov

Navn og beliggenhed: Varnæs Fællesskov: Tykkeskov, Søberg, Dyrbæk og Blåkrog.

Ejer: Varnæs Skovinteressentskab I/S

Ejendommens størrelse: 34 ha

Driftsformål: Fælles drift og forvaltning af interessentskabets skove.

Medlem siden: Har været medlem af Skovdyrkerne i mindst 75 år

Bruger Skovdyrkerne til: Rådgivning, udvisning, salg af gavntre fra skovene.

Laver selv: Bestyrelsen opmåler og sælger brændet fra skovene.

Medlem fordi: "Det er det eneste naturlige – der er ingen gode alternativer."

Varnæs Fællesskov – medlem af Skovdyrkerne Syd.

Fællesskove

Med Fredskovsforordningen af 1805 blev udskiftningen af de gamle fællesskove, som hørte til landsbyerne, gjort obligatorisk. Dette førte i mange skove landet over til en opdeling og udstykning i ofte lange smalle parceller, som tillagdes de enkelte gårde i sognene.

Af skovrider Karsten Raae, Skovdyrkerne Øst (kra@skovdyrkerne.dk)

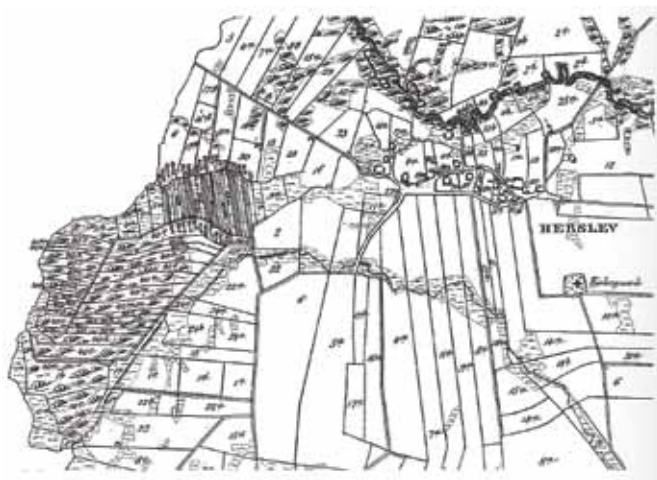
Ikke alle bønder syntes udskiftningen af skovene var en fordel. I 1809 opstod der skærmydsler om udstykningsen af fællesskoven Bogø Østerskov. Nogle ejere var for, andre imod. Amtmanden støttede dem, der ønskede fællesdriften bevaret, med henvisning til at en opdeling i parceller ville umuliggøre en fornuftig forstlig drift af skoven.

Rentekammeret lod sig overbevise og udtalte: "Det kan vist ikke nægtes, at Udskiftningen var hjemlet i Forordningen af 27. september 1805. Men det kan vist også lige så vist antages, at i nærværende Tilfælde vil Udskiftningen blive til Skade, om ikke til Ødelæggelse for Skoven. Overhovedet er Kammeret i den senere Tid bleven overtydet om, at den nysnævnte Forordning indeholdende Befaling om Skovenes Udskiftning, hvor vælgørende den end er i almindelighed, dog er til skade på Steder, hvor en Skov ved Udskiftning ville blive delt i små Lodder mellem mange Lodsejere".

Denne udtalelse åbnede mulighed for at skove kunne bevares i fællesdrift. I 1816 opnåede Bogø Østerskov tilslutning hertil mod, at der blev udarbejdet en plan for driften, og at skoven kom under forstligt tilsyn.

Der kom flere fællesskove til, og ejerskabet blev delt på ideelle anpartar, som flere steder har været genstand for handel. Kendetegnet er det, at intet sted kan en anpartshaver pege på et enkelt træ eller et område i skoven og sige: "Dette er mit".

Af fællesskove ud over Varnæs Fællesskov kan bl.a. nævnes Ibsker Husmands Plantage på Bornholm på 278 ha (ejere er husmænd i Ibsker sogn), Fanefjord skov og Råby Oved på Møn med henholdsvis 230 ha og 176 eje-

I skoven til venstre ses parcelskovens karakteristiske, meget smalle skovlodder på et matrikelkort fra cirka 1850 over Herlev Sogn. Illustration fra Bo Fritzboegers bog "Kulturskoven – Dansk skovbrug fra oldtid til nutid".

re samt 23 ha og 9 ejere. Bogø Østerskov har 103 ejere til 125 ha. På Fyn er der Thurø Skovene på 100 ha med ca. 70 ejere, og i det jyske findes udover Varnæs Fællesskov også Tindbæk Hestehave på 32 ha og med 17 anpartar – for blot at nævne nogle.

Aktieselskabsplantagerne, som findes mange steder i det jyske, er vel på mange måder en senere udgave af det samme tankegods, hvor man har prioriteret en fælles, rationel drift på baggrund af et fælles ejerskab.

Thomas Ørting Jørgensen, som gav et veloplagt indlæg om både de følelsesmæssige og de praktiske problemer som stormfaldsramt skovejer. Foto: Einar Bo Thomsen

Vellykket møde med politikere og skovejere på Den Gamle Grænsekro

For nylig samlede Skovdyrkerne skovejere og medlemmer af Folketinget for at tale om den meget omdiskuterede stormfaldsordning. Alle var enige om, at ordningen skulle forbedres, og de første skridt i den rigtige retning er nu taget.

Af sekretariatschef Svend J. Christensen (sjc@skovdyrkerne.dk)

Mødet den 27. april var en unik chance for at stille skarpt på skovdrift – med afsæt i stormfaldsordningen. Mange af vores medlemmer mærkede i 2013 konsekvenserne af stormene Bodil og Allan. Der er netop nedsat en kom-

mission for at se på stormfaldsordningen. Da 2015 er et valgår, greb vi chancen og arrangerede dette debatemøde for at få politikerne i tale og få sat skovbruget som erhverv på dagsordenen.

Stor interesse for at debattere stormfaldsordningen med politikerne

Opbakningen til mødet var stor, idet 116 mødte op til debat med tre veloplagte medlemmer af Folketinget, nemlig Hans Christian Schmidt (V), Mike Legart (C) og Troels Ravn (S). Derudover deltog Niels Iuel Reventlow, formand for Dansk Skovforening. Efter velkomst og indledning ved Torben Bille Brahe, formand for hovedbestyrelsen hos Skovdyrkerne, fik den stormfaldsramte skovejer Thomas Ørting Jørgensen ordet.

At miste sin skov – og kampen med `væsenerne`

Han er 3. generations ejer af sin skov, og han så både sin fars og sin farfars bestræbelser blive lagt ned af stormen Allan. Det var noget, der havde berørt ham dybt. Og han blev både indigneret og vred, da der i første omgang ikke blev erklæret stormfald, fordi forskellige `væsener` (som Stormrådet og Danmarks Statistik m. fl.) til at begynde med ikke ville anerkende Sønderjylland som en landsdel (hvilket er ét af de påkrævede parametre ved en stormfaldserklæring).

Deltagere fik et veloplagt indlæg om både de følelsesmæssige og de praktiske problemer som stormfaldsramt skovejer. Samtidig kom Thomas Ørting Jørgensen med nogle gode konstruktive forslag.

Hvad vil vi som skovejere have ændret?

Politikerne spillede også ind med nogle positive, forstående indlæg, og alt i alt var der en konstruktiv dialog med spørgsmål fra forsamlingen og svar fra politikerne. Et andet `væsen` – SKAT – kom også med i debatten omkring dets besynderlige afgørelse om, at en skovrejsning på Fyn er hobby, fordi der ikke er kommet indtægter i kulturperioden. Den livlige debat kom rundt i hjørnerne på en god og konstruktiv måde. Politikerne og de fremmødte var enige om at:

- Der må skabes klarhed over begrebet `landsdel`
- Det må være muligt for nye ejere at komme ind i stormfaldsordningen
- Forskellene mellem tilskudsordningen og forsikringsordningen bør fjernes

- Der skal etableres en konjunkturudligningsfond, som udjævner skatten for de ramte ejere
- Der bør ses på den uforståelige 1/60-regel i stormfaldsordningen.

Vi håber hermed, at vi har skubbet arbejdet med at forbedre stormfaldsordningen i den rigtige retning. Og at vi i fremtiden kan undgå de frustrationer, som især skovejerne i området oplevede. Det må bare ikke ske igen.

Skovbruget går en grøn fremtid i møde

Aftenen blev sluttet af med gode `skovsnakker` henover aftensmaden og et lille glas.

Skovdyrkerne håber også, at mødet har placeret skovbruget længere fremme i politikernes tankesæt. Så vi ikke bliver glemt eller nedprioriteret i deres arbejde med området en sen natte-time.

Skovbruget er et vigtigt erhverv, selv om man normalt ikke betragter Danmark som et skovbrugsland. Men det, vi kan se, er at:

- Skovbruget betyder noget på nationalbudgettet med en omsætning på op imod 4 mia. kr., hvor vi beskæftiger tusindvis – især i udkantsonråder, hvor skovene er, og hvor der især er behov for arbejdspladser.
- Skovbruget fremover bliver en endnu vigtigere brik i omstillingen til en grøn fremtid med produktion af flis mv. til fortrængning af den "sorte energi" og formindskelse af CO₂-udslippet
- Skovbruget producerer træ – og træ er miljø. Træproduktionen binder CO₂ i bygninger, møbler mv. og den sker næsten udelukkende ved hjælp nedbør og sol – plus god rådgivning.
- Ud over produktion af træ giver skovbruget i den flersidige drift – den danske model – også mange andre nytteværdier til samfundet i form af fritids- og naturoplevelser – såsom 70 mio. skovbesøg om året – og meget, meget mere.

Skovdyrkerne har hermed sat et lille fodaftryk i det politiske arbejde både med stormfaldsordningen og med skovbruget som erhverv.

Grise og popler – en ny kombination

Hvordan kommer verden fremad? Det gør den vel ved, at nogen er kreative og kombinerer noget, som ikke har været prøvet før. Her har en vestjysk landmand kombineret avl af fri-landsgrise med flisproduktion i popler.

So med grise foran 2-årige popler, hvor de små grise har adgang, men endnu ikke søerne.

Ejendommen Hestbjerg ved Idom i Vestjylland har været i samme families besiddelse i hvert fald siden 1600-tal-

let. Den ejes nu af Bertel Hestbjerg, 13. generation på stedet. Uddannet agronom og økonom.

Gården er koncentreret om økologisk svineproduktion – den del af den danske svineproduktion, hvor økonomien er bedst. Ifølge Bertel Hestbjerg er efterspørgslen så god, at der kunne sælges mindst det dobbelte, men bureaukratiet omkring miljøtilladelse og långivning er generelt så kringlet, at mulighederne ikke udnyttes.

I alt har Hestbjerg op mod 2.000 søer, og en smågriseproduktion på omkring 40.000 pr. år, hvoraf halvdelen fødes op på familiens ejendomme. Grisene går som i traditionel økologisk drift familievist på store græsmarker med hytter af metal. For at mindske nedvaskningen af kvælstof er der hvert andet år en normal landbrugsafgrøde (med græs-udlæg) på arealerne.

Man er godt tilpas med den økologiske udendørsproduktion, som man synes er mere naturlig for grisene, end hvor de går indendørs på et spaltegulv over sin egen afføring. I alt har man 100 ha med grise, heraf de 40 ha her på stamejendommen. Til hjælp i bedriften har man fastansat 15 rumænere.

Der er hegnet mod ræve, men der har tidvis været problemer med ravne, som tager de nyfødte. Desuden må man leve med, at mågerne spiser foder for 1500 kr. om dagen (i vinterhalvåret).

Hvorfor popler?

Men selve markdriften er heller ikke uden problemer. Grisene roder græstørven op, og på varme dage mangler grisene skygge. Desuden vil man godt yderligere mindske nedvaskningen af næringsstoffer, især kvælstof. Og så var det, at den tanke slog Bertel Hestbjerg, om der ikke med popler på arealet kunne skabes et skovklima, som kombinerede endnu bedre forhold for grisene med en flisproduktion og en bedre opsamling af næringsstoffer? Grisen er jo faktisk af naturen et skovdyr.

Sammen med skovfoged Bo Trads Simonsen fra Skovdyrkerne Vest har man nu kørt forsøg i fire år. Og det ser lovende ud. Der etableres baner med popler (OP42) på 18 eller 30 meters bredde for hver 100 meter. Det første år har grisene ingen adgang, og poplerne holdes rene mekanisk. Visse steder er der lave el-tråde, som holder alle grise ude, andre steder høje tråde, der kun holder søerne ude, men tillader smågrisene at passere under.

Skovfoged Bo Trads Simonsen (tv.) har nu kørt forsøget med at kombinere popler og frilandsgrise i fire år. Det tegner godt. Til højre ejendommens ejer, Bertel Hestbjerg.

Fra år 2 slippes smågrisene ind i poplerne, og det ser ud til, at de kan holde stykkerne rene fra det tidspunkt. Poppelbæltet er delt med en el-tråd på midten, så grisene kan gå ind i halvdelen. Smågrisene går i poplerne og hos søerne i 7 uger, hvorefter de opfodres til slagtevægt i et åbent staldanlæg. Søerne går ude hele året, kun afbrudt af korte staldophold, når de skal insemineres.

Til sommer, hvor de ældste popler er fire år, vil man forsøgs-mæssigt også lukke søerne ind i poplerne. (Hvis det sker tidligere, er man bange for, at grisene ødelægger træerne). Man vil sammen med nogle forskere fra Foulum lave et forsøg, hvor halvdelen af søerne får lov til at gå ind i træerne, den anden halvdel ikke. Samtidig registreres forskelle i sygdomme, dødelighed, foderforbrug m.m.

Denne mark er opdelt i 70 meter græs og 18 meter popler. Smågrisene har adgang til poppelskoven fra hver side.

Plantesystem

Poplerne er plantet med en rækkeafstand på 2,75-3,00 meter af hensyn til første års rensning. I midten er rækkeafstanden 4 meter, hvilket senere giver bedre plads til flishugningen. I rækken er plantet på mellem 2 og 3 meter. Der er et lovkrav om minimum 2.000 planter pr. ha. Men det er i virkeligheden for meget, og man vil søge om at kunne bruge et mindre plantetal. Der anvendes barrodsplanter ved plantning – ikke stiklinger.

Man har prøvet både plantning på almindelig landbrugspløjet jord og i reolpløjede bæltter. Ukrudtstrykket i poplerne er markant lavere på de reolpløjede partier, men man foretrækker alligevel den almindelige pløjning, fordi stykkerne så vil være lettere at lægge tilbage til landbrugsjord senere.

Planen er en poppel-omdrift på 30 år, og med tre gange høst. For at holde permanent skygge på arealerne regner man med at dele hver høst, så der i første omgang kun tages hvert andet træ og de øvrige nogle år senere. Ved hugning til flis vil man sætte høje stød på 1-2 meter, så søerne ikke kan vælte de nye opslag.

Foruden selve gården Hestbjerg har man blandt andet en `udviklingsejendom` i Tim, hvor man kører yderligere forsøg. Her vil man forsøge med en senere fravæning og en større og mere varieret andel med skov.

Man håber, at en fravæning så sent som i 10-12 ugers alder kan fjerne behovet for tilførsel af kobber og zink, som man nu giver for at forebygge problemer med diar-

ré. På forsøgsarealerne i Tim har man suppleret poplerne med omorika, sitka og forskellige frugttræer. Nåletræerne vil give bedre læ i en større del af året, og frugttræer som skovæble, mirabel, kastanjer m.fl. vil give et velsmagende kosttilskud til grisene.

Fremtidens danske skovsvin?

Vel er Tryggevælde Å ikke Rubicon, og vel er forholdene i Vestjylland og Nordspanien ikke ens, men tanken går alligevel til de spanske sortfodssvin, der går frit i skovene, hvor de lever af agern, nødder, græs og hvad de ellers kan finde. Og hvor skinkerne efterfølgende sælges til høje priser på fine restauranter. Mon man kan nærme sig en sådan produktion i Danmark? Bertel Hestbjerg gør forsøget.

(Interesserede kan se et indslag om Bertel Hestbjergs forsøg med popler på youtube (søg på `Bertel Hestbjerg`). Man kan også læse om de spanske grise på www.madklummen.dk/Den-rene-gris-med-de-sortefodder.html).

(phi@skovdyrkerne.dk, inkl. fotos)

Der er flere værdier i din skov, end du tror!

SKOV DYR KERNE

www.facebook.com/Skovdyrkerne

Sven Moesgaard demonstrerer opbindingen. Her den tidligere type med 2 meter mellem planterne og to hovedskud. Senere er man gået over til tæt planteafstand og kun et hovedskud på hver stok. Man ser også princippet med baner af kløver til grøngødskning. Vi vil ikke undlade at nævne, at Sven Moesgaard naturligvis er medlem af Skovdyrkerne (Syd) med sin rigtige skov.

Fra contorta-fyr til vinavl

Da fabrikant Sven Moesgaards 5,5 ha (ikke fredskovspligtige) areal med contorta væltede i stormen 1999, besluttede han sig for at genplante med vinstokke. Efter 15 år med vin er Skærsgård ved Kolding uden tvivl Danmarks største og mest professionelle vinproducent – anerkendt og præmieret for sin mousserende vin i Champagne og for sin Calvados i Nordmandiet. Det er historien om en nicheproduktion, der blev det centrale på ejendommen.

Kan der laves vin i Danmark, vil mange skeptikere spørge? Ja, det kan der. Men kan der også laves GOD vin i Danmark? Det kan der faktisk også, og beviset findes i høj grad på Skærsgård. Her huserer en mand med særlige forudsætninger, nemlig Sven Moesgaard. Blandt de særlige forudsætninger er – udover en nysgerrighed og en eksperimenterende indstilling – en uddannelse som kemiker og stor erhvervs erfaring med laboriearbejde og analyser fra sin medicinalvirksomhed.

Den anden forudsætning er det danske klima, som det er på vej til at udvikle sig. De stigende temperaturer, der også har været med til at ændre afgrøderne på vore marker (tænk bare på majsens stigende udbredelse), favoriserer vindyrkning i Danmark. Måske ikke så meget rødvinen, hvor druerne ikke i alle somre opnår et tilstrækkeligt sukkerindhold. Men hvidvin og i særlig grad de mousserende hvide. Moesgaard mener, at klimazonerne bevæger sig nordpå med op mod 100 km om året.

Bygningen med udsalg m.m. i stueetagen og med produktionsfaciliteter og lagring i kælderen.

De lyse nordiske sommernætter er også en fordel, ligesom det lange efterår med store temperaturforskelle mellem dag og nat bidrager til udvikling af aroma i druerne.

I en artikel om Skærsøgård i det svenske blad "Livsmedel i Focus" fra 2012 skriver man bl.a., at produktionen af champagne snart kan være en saga blot i det nordlige Frankrig på grund af klimaforandringerne. I stedet kan det blive Danmark, England og det sydlige Sverige, som overtager produktionen af mousserende vine. Sven Moesgaard er i fuld gang.

Præmiering

Siden man fik tilladelse til vinproduktion i år 2000 har Skærsøgårds vin deltaget i en lang række konkurrencer – og man har høstet et utal af præmier. Konkurrencerne er

En sand præmieregn har ramt Skærsøgård. Overalt er væggene fulde af diplomer og præmier

en måde at teste, hvor langt man er nået kvalitetsmæssigt. Man er tildelt 118 medaljer, heraf 42 internationale.

Selv den dag, hvor Skovdyrkeren besøgte vingården, var i posten meddelelsen om, at man havde vundet guld i en fransk konkurrence om æblebrændevin, Calvados.

Den hvide mousserende har vundet medaljer i 7 ud af 8 konkurrencer, hvor den i blindsmagninger har været oppe mod franske champagner. Vinene distribueres af den anerkendte vingrossist i Odense, H.J. Hansen og kan fås over hele landet gennem Vinspecialisten.

I marken

Der eksperimenteres løbende med planteafstand og opbinding. Oprindeligt plantede man på 2 x 2 meter, men efterhånden er man kommet frem til en planteafstand i rækken på 0,80 m. Ved den tætte planteafstand får hver vinstok kun lov til at lave ét sideskud. På hvert sideskud kommer 3-5 ranker, der hver sætter 4 klaser. Ud af de 4 klaser klippes de 2 bort. Sven Moesgaard siger: "Det værste for en vinavler er at klippe druer af. Det næstværste er at smide dårlig vin ud. Mange vinavlere gør ikke det sidste, og det kan ødelægge et godt naboskab".

I marken gives lidt hestemøg, men ellers ingen gødning selv om vi er på en halvdårlig sandet/gruset jord. Vinen skal gå i dybden og selv trække næringsstofferne op. Der gives dog lidt Mg i form af bittersalt. Der sprøjtes mod meldug og gråskimmel.

Mellem hver anden række holdes jorden dækket med en kløverblanding i 2- eller 3-årig omdrift. Det kløvergræs, vi ser nu, fræses ned om et par måneder, når stokkene behøver kvælstof.

Høsten har i årene varieret mellem 3 og 16 tons med et gennemsnit på 10 tons. Den klares på en enkelt dag ved hjælp af 70 frivillige i form af venner, bekendte og interesserede naboer.

Indkøb af andre frugtsorter

Især i år med en lille høst – og for at udnytte kælderen udenfor vinsæsonen – indkøbes anden frugt til produk-

tion af mange slags forskellige frugtvine. Især æbler af sorterne Ingrid Marie, Belle de Boskoop og Filippa. Sven Moesgaard mener, at man med de meget smagsrige danske æbler kan lave bedre cider og Pommeau end de kan i Frankrig. Der laves også vin på kirsebær og solbær.

Frugtvinene er med til at styrke økonomien. Mens produktionsprisen for et kilo vindruer er omkring 75 kr., kan et kilo gode, økologiske æbler købes for 5 kr. Der er dog ikke overskud i produktionen hvert år, men det sker hyppigere og hyppigere. Selv i årene med underskud er dette accepteret af SKAT – ingen kan påstå, at produktionen ikke er professionel, og at den ikke sigter mod rentabilitet. Men der har været en opbygningsfase.

I kælderen

Der findes i Danmark 84 kommercielle vinbønder og ca. 1200 hobbyavlere. Grunden til, at Skærsøgaard har skilt sig ud, ligger i kælderen. Her er investeret op mod 10 mio. kr. i laboratoriefaciliteter, tanke, egetønder til lagring med mere. Fire personer er permanent ansat i produktionen. Produktionsanlægget ligner mest af alt et mindre mejeri. Og som i et mejeri er hygjejn alafgørende.

Ud over vinproduktionen har man udstyr til destillering. Det betyder, at man også kan fremstille frugtbrændevine og brandy. Og disse brændevine kan på forskellig vis kombineres med vinene til en række hedvinstyper.

En meget populær version hedder 'Æbleau', som er en sød fadlagret æblehedvin. Denne bruges også i Skærsøgaard's Cider, som er tilført ½ dl. Æbleau i hver flaske i slutprocessen. Den er derfor alkoholstærk og har fadnoter.

En del af både rødvine, hedvine og brændevine lagres på fade af egetræ. I kælderen ses både fade af fransk, amerikansk og ungarsk eg. Sven Moesgaard ville godt prøve dansk eg, men der er desværre ingen bødkere tilbage i Danmark, der kan lave en tæt vintønde.

Alle data i produktionen noteres omhyggeligt. Det giver mulighed for at man, når man efter et antal år står med en rigtig god vin, kan se alle detaljer om, hvordan den har været produceret og opbevaret. Den systematiske kemiker fornægter sig ikke.

Produktionsfaciliteter med gæringstanke m.m. I baggrunden ses destillationsapparatet, som er indkøbt i Tyskland.

Besøg

Det er faktisk muligt at besøge vingården, som ligger i Dons ved Kolding, og omkring 5.000 interesserede lægger hvert år vejen forbi. I månederne april-november kan man komme til rundvisning og vinsmagning den første onsdag i måneden kl. 19 – efter forhåndstilmelding. Pris 150 kr. Og der kan arrangeres vinsmagning for større grupper, f.eks. firmaer og foreninger.

Skærsøgaard's vinbutik har åben første onsdag i hver måned fra 15-17. Du skal ikke regne med at kunne købe 3 for en hund, priserne ligger på 100-400 kr.

Yderligere oplysninger på www.dansk-vin.dk.

(phi@skovdyrkerne.dk, inkl. fotos)

Sven Moesgaard i 'det allerhelligste' blandt tønder med brandy, der typisk ligger fem år på fad.

Om at starte som vinavler i Danmark

Lad det være sagt straks: Man skal kun starte som kommerciel vinavler, hvis man interesserer sig brændende for vin og simpelt hen ikke kan lade være!

Af tidligere formand for Foreningen af Danske Vinavlere, hortonom Peter Lorenzen, Nørup ved Bredsten

Vinavl kan være en spændende produktion. Men det er sjældent en guldgrube. Til gengæld kræver det tid samt en meget stor arbejdsindsats (med mindre man har råd til at ansætte personale til at stå for arbejdet).

Desuden kræver det en større investering i en vinmark samt i dyre produktionsfaciliteter, der skal godkendes af fødevarermyndighederne (som i parentes bemærket kræver mejeriagtig standard, og som formodentlig kommer hyppigere på besøg end det sker hos tilsvarende små vinproducenter i det sydlige Europa).

Ifølge en artikel fra et nummer af "Vinpressen" (FDV's medlemsblad) vil det koste en lille million kroner at etablere og drive en vingård på 1 ha de første 10 år, hvis man inkluderer værdien af eget arbejde. Først herefter vil økonomien balancere, med mindre noget går galt undervejs.

Det kræver bl.a., at vi ikke løber ind i alt for mange dårlige år, hvor hele udbyttet kan gå tabt på grund af dårligt vejr, sygdomme og skadedyr. For vi skal jo ikke glemme, at vi er på den absolutte nordgrænse for vindyrkning – og meget kan gå galt hen ad vejen.

Vinmark på Bornholm. Foto: Per Hilbert

Desuden kræver det en stor viden at dyrke vinstokke, hvor ikke mindst beskæringen (både sommer og vinter) er af afgørende betydning for udbytte og kvalitet. Dertil kommer arbejdet med at fremstille vinen. Her har mange måttet erkende, at det ikke er så ligetil endda. Utallige liter vin er blevet ødelagt af iltning, eddikestik, böckser og andre vinsygdomme på grund af for lille viden hos vinmageren.

Hvis du ikke er blevet alt for afskrækket af denne indledning, så vil jeg her komme med nogle få gode råd til etablering af en vinmark/vingård:

- Søg kvalificeret viden, inden du begynder. Planteafstand, rækkeafstand, vinsorter, espalieringssystem, beskæringssystem m.m.
- Meld dig ind i FDV (www.vinavl.dk). Her kan du snakke med andre, deltage i begynderkurser og seminarer, læse artikler og bøger m.m.
- Start småt. Prøv først hobbymæssigt med nogle få hundrede planter og se, om det er noget for dig, inden du går i gang med et større anlæg.
- Anlæg din vinmark et lunt sted med megen sol og læ. En sydskråning er fint, f.eks. på sydsiden af en skov. Gerne med læ fra 2-3 sider (vest, nord og øst). Luften må dog ikke være alt for stillestående i vingården, hvilket kan give store problemer med Gråskimmel og Vinskimmel.
- Plant ikke vinstokkene tættere på en evt. skov end træernes højde. Hvis træerne f.eks. er 20 meter høje, bør du ikke plante vinstokkene tættere end 20 meter på skovkanten. Træerne skygger og konkurrerer om vand og næring.
- Hegn vinmarken forsvarligt ind mod rådyr, harer og evt. andre større hjorte.
- Undgå frostlommer. Nattefrost i maj kan være altødelæggende.
- Få bund i alt ukrudt inden anlæggelsen af vinmarken (især rodukrudt).

Hvis du regner med at tjene penge på at fremstille vin, skal du også lige overveje, hvor og hvordan du ønsker at sælge din vin. Den bedste indtjening får du ved at sælge

vinen selv `ved staldøren`, hvor kunderne kan få sig en oplevelse med hjem: En rundvisning, en snak med vinbonden, en vinsmagning m.m. Det skal der så også afsættes tid til.

Produktion af vin kræver en del udstyr, som kun bruges en gang om året – nemlig når druerne skal høstes og laves til vin. Resten af året står dette udstyr ubrugt hen og samler støv – med mindre man finder ud af at bruge det til fremstilling af andre, lignende produkter f.eks. mjød og øl, som jo ikke er så sæsonpræget som friske druer og/eller frugtvin af æbler, kirsebær, solbær m.m., som modner på andre tidspunkter, som kan lagres længere og som evt. også kan fremstilles ud fra most og frosne bær.

At dyrke og fremstille sin egen vin er en meget spændende, interessant og givende hobby, men det er særdeles usikkert at skulle være økonomisk afhængig af indtjeningen.

Om Peter Lorenzen

Peter Lorenzen var initiativtager til stiftelsen af Foreningen af Danske Vinavlere (FDV) tilbage i 1993, og han var foreningens formand de første ti år, hvor medlemstallet steg fra 35 til lidt over 800.

Herefter blev han ansat på Skærsøgaard, "Danmarks mest præmierede vingård", hvor han virkede som vinmager og driftsleder i seks år. Sideløbende drev han et privat firma "Lorenzen vin", hvorigennem han underviste og rådgav andre vinavlere om vindyrkning og vinfremstilling.

Han gik på efterløn fra Skærsøgaard i 2009, nedlagde sit firma i 2011, og er siden da lidenskabeligt begyndt at brygge øl – indtil videre dog kun på hobbyplan.

Skovhaver er stadig et forholdsvist ukendt fænomen i Danmark. På billedet ses et udsnit af skovhaven på Svanholm ved Skibby, anlagt i 2012. Her tre år efter opstarten kan man tydeligt se strukturen med de mange lag på lag-bevoksninger. Foto: Josipa Bicanic

Dyrk din skov – og spis den!

Nicheproduktion: Fra jord til bord og fra have til mave – i slipstrømmen af lokalt forankrede nicheproduktioner er et nyt fænomen de sidste par år dukket op rundt om i Danmark. Det handler om skovhaver. En dyrkningsform, hvor man blander skovbrug med landbrug/havebrug – som i tropernes ‘Agroforestry’.

Du bliver nok ikke millionær – men mindre kan måske også gøre det. Har du en halv tønde uopdyrket land, samt lysten til at afprøve anderledes dyrkningsmetoder – så er skovhaven værd at læse videre om.

Gamle dyder genopdyrkes

For pionererne bag konceptet har det normalt handlet om selvforsyning og optimal udnyttelse af jord og afgrøder. Gamle og nødvendige dyder som fortsat viser sig højaktuelle set i lyset af de sidste årtiers mere miljøbevidste agendaer.

Lille input med stort udbytte

Skovhaven er en polykulturel dyrkningsform, hvis formål er at producere store mængder afgrøder på et forholdsvist lille areal. Skovhaven opbygges i vertikale lag, og man projekterer almindeligvis med over 150 forskellige plantearter fordelt i et nøje udtænkt system, hvor alle arter fungerer i relation til hinanden.

En af fordelene ved denne opbygning er, at bevoksningen efter et par år vil være stort set selvregulerende. Det betyder, at det ikke er nødvendigt at luge eller gøde, og efter den første etableringsfase, er det faktisk heller ikke

nødvendigt at vande. Når først skovhaven er etableret og i god gænge, vil planterne med tiden klare arbejdet i fællesskab. Og vedligeholdelsen er dermed på et minimum.

Planlægning og pionérånd

Selve projekteringen af skovhaven er alfa og omega. Det er her man gennemtænker hver eneste plantearts placering i et såkaldt syv-lags-system (se boksen). Systemet søger at efterligne den oprindelige skovs økosystem, med en høj diversitet, som giver god modstandsdygtighed mod både vejrekstremer og skadedyrsangreb.

Skovhaven anlægges bedst på en solrig og vindbeskyttet sydendt skråning. Som ved al anden skovbrug skal jorden forberedes, og tiltagene varierer alt efter jordtypen. Og så er der planterne. Ikke alle er hjemmehørende arter, tværtimod kan de være mere eksotiske, men mange trives fint i vores tempererede klima.

Etablering af en skovhave er ikke for den utålmodige – det kræver planlægning og pionérånd – og der kan gå flere år, før resultaterne for alvor manifesterer sig (men ventetid er næppe helt fremmed for en skovdyrker).

Et supplement til tradionel drift

I England har man arbejdet med skovhaver siden 1980'erne, og erfaringerne viser, at der er økonomi i eksperimenterne. Men det er nok rimeligt at sige, at dét, der skal drive værket i opstartsfasen, er nysgerrighed, interesse og engagement i skovhaven som alternativ dyrkningsform.

At etablere en skovhave er en måde at afprøve nye metoder i lille skala – at opsamle erfaring og viden, som igen kan vise sig som et gavnligt supplement i den mere traditionelle drift.

En grøn forretningsmodel med muligheder

Som nicheproduktion åbner skovhaverne for flere forretningsmuligheder. Lokale råvarer efterspørges i stigende grad hos forbrugerne – både som direkte salg og til lokale restauranter m.m. Derudover kan det støt voksende oplevelsesøkonomiske marked inspirere til alternative udviklings- og indtjeningsmuligheder (pluk-

selv-skovhaver, grønne kokkeskoler, undervisning i alternative dyrkningsmetoder, fra jord til bord arrangementer osv.).

Vil du vide mere, er der god viden at hente på to engelske hjemmesider permaculture.org.uk og agroforestry.co.uk, samt på de danske sider permakulturhaven.dk og levbaeredygtigt.dk. Du kan også læse skovfoged H.C. Graversgaards artikel "Skovens spisekammer" (om skovens nødder, bær og frugter) i *Skovdyrkeren* nr. 11.

(tnt@skovdyrkerne.dk)

Skovhavens syv-lags-system

Skovhaver er et udbredt fænomen i troperne, hvor systemet kaldes "Agroforestry". I England har man arbejdet med skovhaver i tempereret klima siden 1980'erne – og her har skovhavepionéren Robert Hart udarbejdet teorien om syv-lags-systemet, som fortsat danner grundlag for etablering af skovhaver.

1. Kronetaget med f.eks. robinie, valnød, fuglekirsebær, rødel, ægte kastanje, pawpaw (melontræ)
2. Træer af lavere vækst, f.eks. hasselnød, blomme, æble, pære, tjørn.
3. Buske med f.eks. solbær, hindbær, ribs, stikkelsbær.
4. Urtelag af flerårige grøntsager og stauder, f.eks. kul-sukker.
5. Bunddække af spiselige planter, f.eks. rabarber, mynte, ramsløg, skovjordbær, peberrod, sankthansurt, skovsyre, sødskaerm m.m.
6. Rodzonen med rødder eller knoldplanter, f.eks. jord-skokker.
7. Vertikalt lag af slyng- og kravleplanter eller svampe.

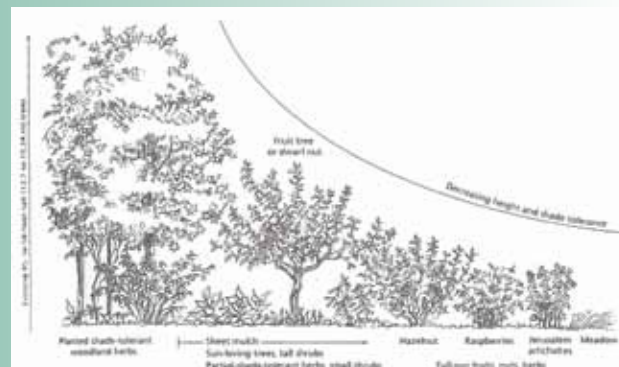

Illustration af syv-lags-systemet ved anlæg af skovhave nær eksisterende skovkant. Fra Jacke & Toensmeir "Edible Forest Gardens", Volume 2: "Design and Practice", s. 95.

Kampen om Danmarks natur

Næsten 2 kilo vejer den smukke og interessante bog om naturfredningens historie i Danmark, som netop er udkommet på Gads forlag. Selv om man som traditionel landmand eller skovejer måske indimellem kan blive træt af visse af bogens holdninger, så giver den dybtgående besked om udviklingen i synet på naturen i løbet af de sidste 200 år, og den beskriver alle de vigtigste personer og organisationer, der har drevet denne udvikling.

Det kan næppe komme som nogen overraskelse, at der foregår en kamp om den naturressource, som er den vigtigste i et råstoffattigt land som Danmark: Jorden!

Først skovene, senere landbruget, har været hele grundlaget for udviklingen af det danske samfund. Selv om vi i det 20. århundrede var vidne til en industrialisering og en storstilet flytning fra land til by, så bidrager fødevareeksporten stadig i dag med 73 mia. kr. og med en beskæftigelse på mere end 100.000 personer inkl. følgeerhverv.

Alligevel har der været en stigende tendens til, at betragte det der ligger uden for byerne som natur. Som noget der skal have lov til at ligge derude i sin egen ret. Et eksempel er de sidste års diskussioner om 'urørt skov',

hvor en del har ment, at produktionsværdien i skovene var så beskedent, at vi kunne tillade os at lade den ligge derude på skovbunden.

Det er det ene ekstrem. Det andet er den ensidige produktionsorientering, som det også er svært at forsvare i dagens samfund. Journalist Søren Olsens bog beskriver i mange detaljer vor skiftende holdning til det åbne land.

Ulven kom virkelig tilbage

Bogen begynder med en begejstret beskrivelse af begivenheden søndag den 14. oktober 2012, hvor øjenlæge Kim Frost fra Nykøbing Mors i stedet for en nordisk lappedykker fik en ulv i kikkerten ved Nors Sø i Hanstholmreservatet.

Kysten på sydsiden af Røsnes. Foto fra bogen: Lars Laursen

En havørn over Kongelunden ved København. Foto fra bogen: John Larsen

Søren Olsen konstaterer, at det danske landskab passer ulven fortrinligt. Grunden til at den sidste ulv blev skudt i 1813 ved Estvadgård syd for Skive, var simpelthen den, at den danske landbefolkning ikke kunne få ulvens tilstedeværelse til at harmonere med datidens husdyrhold og liv på landet i øvrigt.

Det er så spørgsmålet, om vi kan i dag. Men især den biologiske ekspertise mener, at vi kan. Indtil videre er der som bekendt udsat bævere, vildheste og bisoner i dansk natur, og det næste bliver formodentlig svenske elsdyr. Det åbne land ses i stadig højere grad som en legeplads og et eksperimentarium.

Naturfrednings sagen

Det var ellers ikke sådan, det begyndte. Det begyndte med den lange række af 1800-tallets naturvidenskabsfolk, der så på naturen med nye øjne.

En af de mest prominente var ornitolog og pattedyrsforsker Herluf Winge. Han og broderen, Oluf Winge, blev heftige fortalere for naturbevarelse. Oluf Winge skrev bl.a.:

”Der burde i ethvert Land være Steder, hvor den oprindelige Natur kunde træde frem så upaavirket af Kulturen, som det var muligt og af andre Hensyn forsvarligt. Det vilde ikke være for meget forlangt af en Stat, at den skulle have Raad til at undtage enkelte Strækninger fra Dyrkning, at lade visse Skove, Moser, Søer, Holme osv. ubenyttede, eller ikke benytte dem anderledes, end at et fyldigt Planteliv og Dyreliv kunne trives”.

De blev fulgt af talrige andre, bl.a. botanikerne Warming, Mentz og Rostrup, geologen Axel Jessen samt skovbrugerne A. Oppermann og P.E. Müller. Den individuelle interesse blev til en koordineret indsats i Udvalget for Naturfredning omkring år 1900, og det lykkedes at overtale staten til at købe og frede Borris Hede, Råbjerg Mile og Fosdalen i Hanherred.

Foreningen for Naturfredning

I 1911 stiftedes det, der blev til Danmarks Naturfredningsforening. Og den første naturfredningslov så dagens lys i 1917. Foreningen fik som den eneste private forening ret til at rejse fredningssager.

Den markante formand i perioden 1921-1960 var kunstmaleren Erick Struckmann. Arbejdet med at frede naturen gik dog ikke for sig uden turbulens. Der var uenighed internt blandt frederne (f.eks. var Mentz betydelig mere åben for landbrugets interesser end Struckmann), og langsomt kom en erkendelse af, at de oprindelige "status quo-fredninger", hvor man troede at kunne fastholde naturen i en bestemt tilstand, ikke fungerede. Naturen udviklede sig nemlig.

Der var også stor uenighed mellem jægerne og naturfrederne. Især spørgsmålet om rovfuglene. Men her trak frederne som bekendt det længste strå, og der er vel ikke mange, der i dag ville have rovfuglejagten tilbage. En anden kritik kom fra de kulturradikales frontfigur, Poul Henningsen. Han kaldte Struckmann for 'naturfascist' og gav udtryk for, at "Naturfredningens naturopfattelse var præget af et dybt reaktionært kultursyn, som havde til hensigt at fastlåse det danske landskabs udviklingsmuligheder". Kritikken kulminerede i 1934 med en kronik i Politiken: "Bør Danmark henkoges?"

De private naturfonde

Den omfattende bog slutter med en grundig omtale af de private naturfonde Fugleværnsfonden, Danmarks Naturfond, Aage V. Jensens Fonde og 15. juni Fonden. (Sidstnævnte har i øvrigt støttet udgivelsen af bogen med et stort beløb). Aage V. Jensen er uden sammenligning den største naturentreprenør i Danmark, og bogen nævner 22 af fondens naturprojekter, omfattende i alt næsten 18.000 ha.

Allersenest – og derfor omtalt på bogens sidste sider – har vi fået Den Danske Naturfond, hvor staten indbetaler 500 mio. kr., Villum Fonden 250 mio. kr. og Aage V. Jensen 125 mio. kr. Den nye fond skal "skabe mere natur over et bredt felt, blandt andet nye vådområder, søer, moser og enge". Fonden har sin egen bestyrelse, og der er endnu ikke fuld klarhed over, i hvor stort omfang man vil støtte projekter på private eller statslige arealer, eller om man selv vil købe arealer op. Hvis man selv vil eje arealerne, kan pengene hurtigt få ben at gå på.

Bogen er meget rigt illustreret, og indeholder en mængde personlige portrætter af de mange, der har bidraget på forskellig vis til arbejdet med den danske natur.

Søren Olsen: *Kampen om den danske natur. Fra Fredskovsforordningen til genskabelsen af Filsø*. 327 sider. Gads forlag 2015. 400 kr.

(phi@skovdyrkerne.dk)

www.skovdyrkershop.dk

Du kan stadig nå at anlægge vildtagre
Prøv f.eks. Skovdyrkernes Engblanding
5 kg kun 759,20,- ekskl. moms.

Se også det store udvalg af frø og bestil på www.skovdyrkershop.dk
eller hos Skovdyrkerne Fyn på tlf. 62 62 47 47 eller mail fyn@skovdyrkerne.dk.

